

Motion till riksdagen 2005/06:Ub497

av Per Landgren (kd)

Skolundervisning i ursprungsfrågor

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att i läroplanen för grundskolan uppmärksamma ursprungsfrågornas filosofiska och metafysiska karaktär.
2. Riksdagen tillkännager för regeringen som sin mening vad i motionen anförs om att i gymnasieundervisningen koncentrera de biologiska ursprungsfrågorna till filosofiämnet.

Motivering

Frågan om tillvarons ursprung väcker lätt debatt och känslor. Redan i början av 1960-talet varnade den framstående engelske biologiprofessorn G.A. Kerkut för den samtida intoleransen i universitetsvärlden. Han beskrev i boken *Implications of Evolution* hur det var förr, när de teologiska auktoriteterna inte fick ifrågasättas. Nu ansåg han att det var tvärtom. Evolutionsläran hade stelnat till en dogm, som inte fick ifrågasättas. Skillnaden var enligt Kerkut bara att den moderne studenten anser sig vara upplyst och tror sig avvisa dogmer. Teologin hade ersatts av en mer eller mindre öppen filosofisk materialism, där de filosofiska utgångspunkterna bestämmer svaren.

Öppenhet och tolerans är såväl vetenskapens som demokratins livsluft. Verklig öppenhet och tolerans förutsätter såväl en egen övervägd hållning som en villighet att ompröva. Att skriva och hävda något är också samtidigt att inbjuda till diskussion och kritik. När de kunskapsteoretiska diskussionerna kanske var som hetast mellan relativister och realister under 1980-talet skrev den amerikanske vetenskapsteoretikern och idéhistorikern David L. Hull boken *Science as a Process*. Med den ville Hull dokumentera hur vetenskap bedrivs och hur även sociala faktorer påverkar det vetenskapliga innehållet. Såväl bland vanliga forskare som bland forskare som forskar på forskare gick meningarna isär. En del hävdade att vetenskapsmän väljer världsbild och vetenskapliga teorier på basis av bevisens och argumentens tyngd och samstämmighet (internalister), medan andra hävdade att yttre sociala

Fel! Okänt namn på

krafter och faktorer avgör (externalister). Författaren själv koncentrerade sig på biologer och bland dem på systematiker. Han beskrev motsättningar mellan olika skolbildningar inom systematiken. En del stod för att evolutionen var gradvis och långsam; andra menade att evolutionen ägt rum genom plötsliga språng. Motsättningarna mellan forskare och skolbildningarna kunde ha såväl personliga som ideologiska eller rent av politiska dimensioner. Det gick till och med så långt att någon under en konferens tömde en vattenkaraff över en motståndare.

Nu har mycket skrivits inom vetenskapsteori som kan hjälpa läsaren till en kombination av en positiv syn på vetenskap och kritisk distans. Vetenskap är en mänsklig verksamhet och därför behäftad med människors fel och brister. Samtidigt går vetenskaperna otvetydigt framåt i ökad kunskap och tillämpning. Orsaken till att jag här specifikt nämner Hulls arbete är att han inledningsvis refererade intervjuer med biologer, där han frågade biologerna om vetenskaplig kunskap var provisorisk till sin natur och om man som forskare måste vara beredd att ompröva vilken vetenskaplig ståndpunkt som helst, om så skulle vara nödvändigt. På den frågan svarade alla entydigt ja. Senare under samma intervju frågade han om evolutionsteorin kunde vara felaktig. Hull fick på den frågan tre olika svar. De flesta svarade: nej, den kan inte vara felaktig. Några svarade att den inte bara kunde vara felaktig utan att den också var det. Ytterligare några bad honom förtydliga frågan. De menade att alla vetenskapliga teorier i princip kan vara felaktiga, men att evolutionsteorins grundläggande antaganden i nuvarande kunskapsläge tycks stå sig väl.

Hull kommenterade självmotsägelsen i att först hävda vetenskapens provisoriska natur och att sedan inta en dogmatisk inställning till evolutionsteorins sanningshalt med att filosofer brukar invända mot dylik begreppsmässig anpasslighet (conceptual plasticity). Man kan här jämföra med filosofen Karl Poppers huvudkriterium för en vetenskaplig teori, nämligen att den i princip ska var falsifierbar.

Under de senaste fyrtio åren har idéhistoriker i allt högre utsträckning synat såväl Darwins som andra av 1800-talets evolutionsläror i sömmarna. Det har visat sig att varken tanken på gemensam härstamning, dvs. descendens-teorin, eller tanken om att ett naturligt urval i kampen för överlevnad varit ett medel i utvecklingen, dvs. selektionsteorin, var originell för Darwin. Peter Bowler skrev i sitt förord till boken *Evolution – The History of an Idea* att det bara till för några år sedan inte var möjligt att skriva en strikt saklig redovisning av evolutionismens historia. Det handlade i regel om smått devota framställningar med den moderna darwinismen som ett triumferande klimax. John C. Green kritiserar i sin *Science, Ideology and World View* friseringen av Darwin och darwinismen och att de ofta lyfts ut ur sitt idéhistoriska sammanhang.

Diskussionen har därefter gått vidare. Charles Darwin själv var ett slags lamarckist och var således övertygad om att förvärvade egenskaper kunde nedärvas. Denna tanke hade utvecklats av flera tänkare före Darwin, bl.a. fransmannen Jean Baptiste Lamarck, men även av Darwins lärare i Edinburgh Robert Grant samt hans farfar Erasmus Darwin. Med Charles Darwins ärftlighetsteori, den s.k. pangenesisteorin, publicerad 1868 i boken *The Variation*

Fel! Okänt namn på

of *Animals and Plants under Domestication*, gav han dock sin lamarckism under en kort tid en viss vetenskaplig status. Men så snart Darwins kusin, biologen Francis Galton, hade tillbakavisat hypotesen experimentellt, kunde ytterst få kolleger acceptera hans hypotes om mekanismerna bakom ärftligheten, trots att den var avgörande för hela det darwinistiska konceptet. Darwinismen hade ingen motor. Darwinismen hade inget som producerade den mångfald som det naturliga urvalet skulle selektera ifrån.

Med idéhistoriska arbeten av t.ex. Getrude Himmelfarb, Jacques Barzun, Peter Vorzimmer och Peter Bowler initierades tidigt en mer kritisk attityd. De påpekade det alltför ofta förbisedda förhållandet att Darwin på nästan alla punkter tillbakavisades redan i sin samtid. Många likt den amerikanske biologen Vernon Kellogg och den finländsk-svenske biologen och vetenskapshistorikern Erik Nordenskiöld satte det hela på sin spets i sina internationellt vägledande verk *Darwinism Today* från 1907 och *Biologins historia* från år 1927–29, översatt till engelska 1936. De refererade till Darwins samtida kritiker och undrade hur Darwins teori på så svaga grunder kunde vända den vetenskapliga opinionen. Vad ledde till att en teori som tillbakavisades redan under 1860-talet ändå kunde övertyga så många så snart om att en gemensam härstamning av allt liv ändå hade ägt rum? Vid sekelskiftet fanns en rik flora av alternativa evolutionsteorier, men ingen höll måttet ens för samtida kritiker. Samtidigt vann själva idén isteg i tänkandet och kulturen. Teorierna höll inte måttet, men grundtanken etablerades.

Ernst Mayr, som av många betecknats som vår tids svar på Charles Darwin, ger kanske en del av svaret i sitt arbete *The Growth of Biological Thought*. I inledningen av sin historiska genomgång av evolutionstanken skriver Mayr att det största hindret för evolutionsteorin att vinna fotfäste var att evolution inte kan observeras direkt likt fenomen inom fysiken, som en fallande sten eller kokande vatten. Evolution är inte en process, som kan mätas och vägas under sekunder, minuter och timmar. Evolution kan man bara, enligt Mayr, sluta sig till. Men för att kunna dra sådana slutsatser, måste man ha en passande referensram av begrepp och föreställningar. Fossil, fakta om variation och arv och existensen av en naturlig hierarki av organismer kan enligt Mayr enbart fungera som bevis efter att någon postulerat att evolutionen har ägt rum. Den helt nödvändiga förutsättningen för att föreslå evolutionsteorin var, enligt Mayr, att den gamla världsåskådningen eroderat. Mayr använder det tyska begreppet *Weltanschauung* och menar att det handlar om ett skifte av just världsåskådning.

Frågan om darwinism och evolutionslära är således långt ifrån bara en fråga om naturvetenskapliga fakta och argument. Det handlar om vår grundläggande syn på tillvaron. Det handlar om världsåskådning och om metafysik. Det råder knappast någon tvekan om att evolutionstanken vann isteg i en västerländsk kultur där delar av den intellektuella eliten sedan upplysningens dagar hade sekulariserats. Det finns inte utrymme här i denna motion att tränga djupare in i detta omskrivna problemområde, men jag vill gärna hänvisa till Owen Chadwicks *The Secularization of the European Mind in the 19th Century* och James R. Moore som i inledningen av arbetet *The Post-Darwinian Controversies* tar upp frågan om kristendomens förhållande till vetenskap och

Fel! Okänt namn på

dekonstruerar det gamla polemiska greppet att beskriva relationen med hjälp av en krigsmetafor.

När nu filosofi, metafysik och världsåskådningar har en så stor betydelse för ursprungsfrågor, hur ligger det då till i våra skolor, i gymnasier och vid universiteten? Vid en översiktlig genomgång av svenska läromedel förefaller det helt uppenbart att den självklara utgångspunkten är att tillvaron kommit till av sig själv och att den i grunden saknar mening. Den filosofiska materialismen är således ett axiom. Insikten om ursprungsfrågornas metafysiska dimension saknas genomgående. Den något naiva och närmast positivistiska utgångspunkten, med en och annan reservation närmast för formens skull, är att ursprungsfrågor kan besvaras uttömmande med vetenskaplig metodik. Eftersom vetenskapliga förklaringsfaktorer per definition är immanenta eller inomvärldsliga ger de också inomvärldsliga svar. En vetenskaplig metodisk materialism ger per definition inomvärldsliga svar. Det är helt i sin ordning. Problemet uppstår när det vetenskapliga arbetssättet och därmed den metodiska materialismen används för att besvara frågor som ligger bortom vetenskapens kompetensområde och när själva metoden tas som intäkt för filosofisk materialism. Denna form av intellektuell imperialism har den amerikanske filosofen Alvin Plantinga träffande kallat för metodologisk naturalism. Det har alltså ingått i forskningens metod och utgångspunkt att hålla en eventuell högre makt utanför. Som man ropar får man svar. Vetenskap kan naturligtvis bedrivas med olika metafysiska utgångspunkter. Kvaliteten i tillämpningen av den vetenskapliga metoden varken står eller faller med metafysiska preferenser. Newton kritiserade Descartes för dennes ursprungsspekulationer.

De filosofiska och metafysiska utgångspunkterna avgör ramarna för svaren på livets djupare frågor. Det gör inte naturvetenskaperna. De slutsatser som borde kunna dras av den filosofiska, vetenskapsteoretiska och idéhistoriska diskussion som förts under de senaste 40 åren i västvärlden är att ursprungsfrågor är betingade av metafysik och därför borde höra hemma inom filosofiämnet. Där bör frihet och tolerans råda i de frågor som inte kan avgöras med vanlig vetenskaplig metodik. Där bör förklaringsmodeller som olika evolutionsläror och intelligent design (ID) med eller utan evolution fritt kunna konkurrera utan att de filosofiska utgångspunkterna mörkas.

Stockholm den 29 september 2005

Per Landgren (kd)